

ARAP BAHARI'NIN ORTADOĞU'DAKİ SAVUNMA HARCAMALARINA VE SİLAHLANMAYA ETKİSİ

Arap Baharı sürecinde bölgesel ittifaklardaki hızlı değişim ve stratejik güç dengesindeki kaymalar, bölge ülkelerinin konvansiyonel tehditlere yönelik silahlanma arayışlarının artmasına neden olmuştur.

Ferhat PİRİNÇÇİ

Dünya genelindeki savunma harcamaları, 2000 yılından 2011 yılına kadar artış trendini sürdürürken 2012 ve 2013 yıllarında dünya genelinde bir düşüş yaşanmaya başlanmıştır. Bu düşüşte ABD ve Batı Avrupa'da yaşanan ekonomik kriz başlıca etkidir. Bununla beraber, Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinin büyük çoğunluğunda savunma harcamalarındaki artış devam etmiştir. Nitekim dünya genelinde savunma harcamaları düşüşe geçerken 2012 yılında Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da yüzde 8'in üzerinde artmıştır. Bölge ülkelerinin savunma harcamaları 2013 yılında da yüzde 4 artış göstermiştir. Son 10 yıl göz önünde bulundurulduğunda, bölge ülkelerinin savunma harcamalarındaki artışın yüzde 56'ya ulaştığı görülmektedir.

Rakamsal açıdan ele alındığında 2013 yılında Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da en fazla savunma harcaması yapan ülkeler, sırasıyla Suudi Arabistan, İsrail ve Cezayir olmuştur. Bu ülkelerden Suudi Arabistan, 2013 yılında 67 milyar dolarlık savunma harcamasıyla Fransa, İngiltere ve Almanya'yı geride bırakarak ABD, Çin ve Rusya'nın ardından dünyanın en fazla savunma harcaması yapan dördüncü ülkesi olmuştur.

Genel olarak ele alındığında son dönemde Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinin savunma harcamalarındaki artışta üç faktör önemli rol oynamaktadır. Bu faktörler, petrol ve doğal gaz fiyatlarındaki artışın devam etmesi, Arap Baharı'nın etkisi ve geleneksel tehdit algılamalarının daha belirgin hale gelmesi şeklinde özetlenebilir. Bu faktörlerden özellikle son ikisi, bölge ülkelerinin sadece savunma harcamalarında değil, silahlanma eğilimlerinde de geleceğe yönelik bazı değişimlerin yaşanmasına neden olabilecek niteliktedir.

Arap Baharı'nın Silahlanmanın Niteliğine Etkisi

Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkeleri, istisnalar dışında temel silah sistemleri üretememekte olup yerli savunma sanayileri yeterince gelişmemiştir. Bu nedenle silahlanma açısından dışa bağımlı olan bölge ülkeleri, savunma harcamalarının anlamlı bir kısmını silah alımlarına ayırmaktadır. Dolayısıyla yukarıdaki nedenlerle savunma harcamalarında yaşanan artışlar, doğru orantılı bir şekilde silahlanma harcamalarında da yaşanmaktadır.

Silah alım anlaşmaları stratejik bir çerçevede planlanan ve uzun vadeli etkileri bulunan eylemlerdir. Bu nedenle devletler, temel silah sistemlerine yönelik bir anlaşma imzalarlarken bunun planlamasını yıllar öncesinden yapmakta, tedarikçi ülke veya ülkelerle yıllar

süren yoğun bir pazarlık sürecine girilmekte ve anlaşma sağlandıktan sonra da silahların teslimatı ve alıcı ülkenin silah sistemlerine entegrasyonu yıllar almaktadır. Bu nedenle Arap Baharı'nın Ortadoğu'daki silahlanma eğilimlerine etkisi, önümüzdeki yıllarda daha belirgin bir şekilde ortaya çıkacaktır. Bununla beraber, Arap Baharı çerçevesinde yaşanan gelişmeler, bölge ülkelerinin silahlanma eğilimlerinde bazı değişikliklerin olacağına sinyalini şimdiden vermeye başlamıştır.

Arap Baharı'nın Ortadoğu'nun silahlanmasına etkisini iki boyutta ele almak mümkündür. Bunlardan ilki silah alım anlaşmalarının içeriğine ikincisi ise alınan silahların kaynağına ilişkindir. Birinciyle başlamak gerekirse, bölge ülkeleri Arap Baharı ile birlikte, kendi topraklarındaki veya komşu ülkelerdeki halk hareketlerini de dikkate alarak, hareket kabiliyeti yüksek, halk ayaklanmalarını bastırmada ve ülke içindeki çatışmalara karşı koymada etkili silah sistemlerine yönelmeye başlamıştır. Bu noktada halk hareketleri veya iç çatışma gibi devlet dışı aktörlerden kaynaklanan konvansiyonel olmayan tehditlere yönelik ilk silahlanma girişimlerinin aslında Arap Baharı'ndan önce başladığı görülmektedir. Nitekim Suudi Arabistan 2010 yılında ABD ile vardığı anlaşma ile özellikle konvansiyonel olmayan tehditlere yönelik kullanılabilir olan saldırı helikopterleri ve çok amaçlı helikopter alımında bulunmuştu. Arap Baharı'nın başlamasıyla birlikte ise halk hareketlerinin ve iç kaynaklı tehdit algılamalarının etkisiyle Bahreyn, Cezayir, Irak ve Mısır gibi ülkeler de son dönem silah alma girişimlerinde ordularının hareket kabiliyetini arttırmaya yönelik silah sistemleri üzerinde yoğunlaşmışlardır.

Ayrıca daha önceden hissedilmekte olan dış kaynaklı tehdit algılamaları, Arap Baharı ile beraber daha belirgin hale gelmiştir. Zira Arap Baharı sürecinde bölgesel ittifaklardaki hızlı değişim ve stratejik güç dengesindeki kaymalar, bölge ülkelerinin konvansiyonel tehditlere yönelik silahlanma arayışlarının artmasına neden olmuştur. Bu noktada bölge ülkelerinin silahlanma eğilimleri, tehdit algılanan ülkenin kapasitesine ve kara sınırı olup olmamasına göre değişkenlik gösterebilmektedir. Cezayir örneğinde olduğu gibi potansiyel olarak tehdit algılanan veya istikrarsızlık kaynağı olarak değerlendirilen ülke, Libya gibi kara sınırının bulunduğu bir ülkeyse, sınırları korumaya ve sınır geçişlerini kontrol altında tutmaya yönelik silah sistemleri daha ön planda olmaktadır. Basra Körfezi'ndeki ülkelerin İran kaynaklı tehdit algılamala-

rında ise İran'ın kapasitesi ve kara sınırı bulunmaması dikkate alınarak daha ziyade hava savunma ve saldırı sistemlerine ağırlık verildiği görülmektedir.

Arap Baharı'nın Silah Tedarikçilerine Etkisi

Arap Baharı'nın Ortadoğu'daki silahlanma davranışları üzerindeki kısa vadeli en önemli etkisi, yaşanan siyasal gelişmeler üzerine bölge ülkelerinin silah anlaşmalarını ABD üzerinde bir baskı unsuru olarak kullanma yoluna gitmeleri olmuştur. Bir anlamda alternatif kaynak arayışı şeklinde değerlendirilebilecek olan bu durumdan kısa vadede olmasa da uzun vadede olumsuz etkilenecek olan ülke ABD'dir. Fransa, Rusya, İngiltere ve Çin gibi tedarikçiler ise Arap Baharı sürecinde yaşanan gelişmelerden silah satışları ve siyasal nüfuz elde etmeleri anlamında olumlu bir şekilde etkilenecektir.

ABD, Ortadoğu'ya ve spesifik olarak Basra Körfezi'ne satılan silahlarda temel tedarikçi konumundaydı. Örneğin 2005-2009 döneminde Katar'ın aldığı silahların yüzde 98'i, Kuveyt'in yüzde 91'i, Oman'ın yüzde 79'u ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin (BAE) yüzde 60'ı doğrudan ABD tarafından satılmışken Washington yönetimi, 2010 Ekiminde Suudi Arabistan'la dünya silah satış anlaşması rekoru olarak değerlendirilen 60 milyar doların üzerinde bir silah anlaşmasına imza atmıştı.

Bu bağlamda silah satışlarının sadece ekonomik bir etkileşim olmadığı, aksine siyasi ve stratejik yönlerinin çoğu zaman ekonomik boyutundan daha önemli olduğu belirtilmelidir. Tedarikçi ülke, ekonomik kazanç elde etmesinin yanı sıra alıcı ülkeyle yoğun bir siyasal angajman içine girmektedir. Dolayısıyla ABD'nin silah satışlarıyla ve bölgedeki askeri varlığıyla özellikle Körfez'deki müttefik rejimlerin garantörü olması söz konusuydu. Arap Baharı'nın başlangıcında bazı bölge ülkeleri, tehdit algılamalarındaki artış nedeniyle ABD ile ilişkilerini yoğunlaştırmak istemiş ve bu ülkeyle yeni silah anlaşmaları imzalamıştı. Ancak ABD'nin Arap Baharı sürecinde, bilhassa Suriye krizinde ve Mısır'daki darbe özelinde takındığı tavrın bazı müttefiklerinin gözündeki güvenilirliğini sarstığı görülmektedir. Bu duruma bir de İran'ın nükleer faaliyetleri konusunda yaptığı müzakereler eklenince, bölge ülkelerinden bazıları silah transferlerini ABD üzerinde bir koz olarak kullanmaya çalışmışlardır. Bu girişimler bir baskı unsuru olarak kullanılsa da uzun vadede bir alternatif güvenlik garantisi arayışının da habercisi konumundadır.

ABD'ye silah kaynağı arayışlarıyla mesaj vermek isteyen ülkelerin başında Suudi Arabistan ve Mursi sonrası dönemde Mısır gelmektedir. Nitekim Suudi Arabistan yönetimi, ABD'nin Ortadoğu politikasındaki değişimlere tepki göstermek ve Rusya'nın Suriye'ye desteğini ortadan kaldırmak için Putin yönetimiyle 2013 yazında bağlantıya geçmiş ve öncelikle 15 milyar dolarlık bir silah paketi satın alma teklifinde bulunmuştur. Aynı şekilde Mısır'daki askeri yönetim lideri Abdülfettah Sisi, ABD'nin darbeyi açıkça desteklememesi üzerine 1979'dan beri devam eden silahlanma politikasının tersine hareket edeceğinin sinyallerini vermiştir. Sisi, Arap olmayan ülkelere yönelik ilk yurtdışı seyahatini 2014 Şubatı'nda Rusya'ya yapmış ve Moskova'dan başta helikopterler olmak üzere gelişmiş silah sistemleri talebinde bulunmuştur. Dolayısıyla Arap Baharı öncesi dönemde sadece Suriye'nin temel tedarikçisi konumunda bulunan Rusya, süreçle beraber kullanmak istemesi halinde girebileceği alternatif pazarlar ve yeni nüfuz alanları elde etmiştir.

Fransa ise Ortadoğu silah pazarında ABD'den sonra ikinci büyük tedarikçi konumunda olup ABD'ye alternatif bir tedarikçi olmaktan ziyade bölge ülkelerinin kaynak çeşitlendirmeleri açısından önem taşımaktaydı. ABD'nin politikalarından memnun olmayan bölge ülkeleri, aynı zamanda silah kaynaklarını çeşitlendirmeye ağırlık vermişler ve bu noktada ilk adresleri Fransa olmuştur. Bu bağlamda Fransa'nın 2013 yılında bir önceki yıla göre silah ihracatını yüzde 42 oranında arttırması bu durumla ilişkilidir.

Sonuç olarak Arap Baharı, son dönemde bölgedeki silahlanmanın artmasında etkili olan önemli bir faktördür. Ancak Arap Baharı'nın Ortadoğu ülkelerinin silahlanma eğilimlerinde kısa vadede keskin bir değişikliğe neden olmadığı görülmektedir. Zira silah transferleri, kısa vadeli bir eylem değildir ve bölge ülkelerinin ABD ile on yıllardır süregelen ilişkisinin kısa vadede değişmesi beklenmemelidir. Bununla beraber mevcut dengelerde köklü bir değişiklik olmadıkça orta ve uzun vadede ABD'nin Ortadoğu silah pazarındaki payının azalması ve bu boşluğun diğer tedarikçiler tarafından doldurulması muhtemeldir. Silahlanmanın niteliği açısından bakıldığında orta ve uzun vadede bölge ülkelerinin silahlanma yatırımlarında konvansiyonel tehditlerin yanı sıra kendi topraklarındaki veya komşu ülkelerdeki halk hareketlerini de dikkate alarak, hareket kabiliyeti yüksek, halk ayaklanmalarını ve iç çatışmaları bastırmada etkili silah sistemlerine yönelmeleri beklenmektedir. ○

Doç. Dr., Uludağ Üniversitesi